

تأثیر فضای مجازی بر اخلاق و هویت کودکان

حسن نکوفر

مدرس مدعو دانشگاه پیام نور و علمی کاربردی
Nekoofar21@gmail.com

زهرة فلاوند

عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور
Nekoofar21@gmail.com

چکیده

رعایت اخلاق و هویت کودکان در زندگی و ارتباطات اجتماعی ضرورت انسانی زیستن است. اخلاق و هویت کودکان اجتماعی موجب قابل تحمل شدن تزاخمت و اصطکاک‌های اجتناب‌ناپذیر زندگی مدرن می‌شود؛ وگرنه انباشت برخوردها و اختلاف‌ها، زندگی در فضای جدید را غیرقابل تحمل می‌کند. این اخلاق و هویت کودکان منحصر به فضای واقعی و زندگی اول نیست بلکه در زندگی دوم و فضای مجازی نیز مورد نیاز است و نمی‌توان از آن غفلت کرد. این روزها که بنا به نوعی تاخر و عقب‌ماندگی اخلاق و هویت کودکانی در فضای مجازی شاهد بسیاری از ناهنجاری‌ها و حتی بزهکاری‌ها هستیم، ضروری است کمی درباره اخلاق و هویت کودکان در فضای مجازی بیندیشیم. فضای مجازی آثار منفی و تهدید کننده‌ای را هم ایجاد نموده و نقش مخرب آن در برخی از ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی امنیت اخلاق و هویت کودکانی جامعه، را با آسیب‌های جدی روبرو ساخته، که از آن جمله می‌توان به تعاملات آسیب‌زا، بی‌اعتمادی بین افراد، بی‌صدافتی، فریب و دروغ، کاهش نوع‌دوستی و خیر خواهی، عدم رعایت حقوق و احترام، کاهش عزت نفس، کم‌رنگ شدن هویت‌های اجتماعی، اشاره نمود. بنابراین، آنچه که مهم است، این است که به جای برخورد سلبی با این مسئله بررسی و ریشه‌یابی مشکلات و پیش‌گرفتن راه‌حل‌های اصلاحی مسلماً نتایج بهتری در بر خواهد داشت. که در این راستا ضرورت دارد سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان به عنوان بازیگران فعال در عرصه جهانی و با اتخاذ تدابیر لازم، هوشمندانه و به صورت مستمر با رویکرد محققانه به این امر نگاه کرده و با استفاده از امکانات و فرصت‌های ایجاد شده شرایط تقویت و گسترش اخلاق و هویت کودکان اجتماعی را برای افراد جامعه فراهم نمایند.

واژگان کلیدی: اخلاق و هویت کودکان، اینترنت، شبکه‌های مجازی، ارتباطات اجتماعی.

مقدمه

فضای مجازی نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی هستند که با اینکه عمر خیلی زیادی ندارند، توانسته‌اند به خوبی در زندگی مردم جا باز کنند. مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه‌های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی کنار هم آمده‌اند و از فاصله‌های بسیار دور در دنیای واقعی، از این طریق با هم ارتباط برقرار می‌کنند. امروزه روش‌های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت افزایش یافته است. پست الکترونیک، پیام‌های کوتاه، چت روم‌ها، وب‌پایگاه‌ها و بازی‌ها، روش‌هایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده‌اند. از آنجاکه حضور در فضای مجازی، فعالیتی زمان‌بر است، میزان تعامل و ارتباط افراد را در فضای واقعی با یکدیگر کاهش داده، و در این میان جوانان به لحاظ فراغتی که دارند بیش از بزرگسالان مدت زمان بیشتری را به استفاده از فضای مجازی به خود اختصاص می‌دهند و بر خلاف فیلتر بودن شبکه اجتماعی، فیس‌بوک، بسیاری

از جوانان به دلیل متنوع بودن فضای این شبکه در برقراری ارتباط، تبادل آزادانه اطلاعات و وجود نداشتن عرصه عمومی عضو این شبکه شده‌اند (عاملی، ۱۳۸۹: ۳۰۴).

فضای مجازی بسته به ساختارهای اجتماعی شکل می‌یابد و رشد فناوری، همگرایی رسانه‌ای و مسائل مربوط به آن، در شرایط اجتماعی گوناگون بروندادهای متفاوتی داشته است. شبکه‌های اجتماعی از گروه‌هایی عموماً فردی یا سازمانی تشکیل شده که از طریق یک یا چند نوع از وابستگی‌ها به هم متصل‌اند و در بستر یک جامعه اطلاعاتی پیچیده، کارکرد مؤثر شبکه همگرا را تصویر می‌کنند و موفقیت و محبوبیت روزافزون آن‌ها به دلیل داشتن رنگ و بوی اجتماعی است (آلوی، لی، ۱۳۷۸: ۵۵). در جهان معاصر که به عصر اطلاعات و ارتباطات تعبیر می‌شود شبکه‌های اجتماعی به لحاظ برخورداری از ویژگی سیال و پویا مدارانه، جوامع امروز را در معرض دگرگونی و تحولات قرار داده و سعی بر جهت دهی افکار عمومی به سمت و سوی اهداف خود دارند، بنابراین به دلیل گستردگی این پدیده و بروز و ظهور چالش‌ها و بحران‌های جدیدی که در عرصه‌های مختلف اجتماعی ایجاد نموده، شناخت صحیح و شیوه‌های برخورد با آن امری لازم و ضروری محسوب می‌شود.

یکی از دغدغه‌های اساسی جوامع، در عصر اطلاعات، که جامعه ایران نیز از این امر مستثنی نبوده، مساله اخلاق و هویت کودکان عمومی است. اهمیت مساله اخلاق و هویت کودکان و نقش و تاثیر آن در زندگی انسان‌ها و پیشرفت جوامع بر کسی پوشیده نیست تمامی متفکران و اندیشمندی که در زمینه سعادت و نیکبختی انسان تحقیق نمودند. به جایگاه اخلاق و هویت کودکان اجتماعی در بهبود وضع زندگی انسان‌ها واقف بودند و همواره انسان را به رعایت و پایبندی به آن رهنمون ساختند. اخلاق و هویت کودکان اجتماعی، به عنوان مجموعه‌ای از ارزش‌ها و قواعد رفتار در جامعه است. لذا این قواعد رفتاری، مجموعه‌ای از عقاید، ارزش‌ها و هنجارهایی هستند که نسبت به فرد، اموری بیرونی و مستقل تلقی می‌شوند، در جریان جامعه پذیری برای او درونی می‌گردند و به صورت جزئی از شخصیت او در می‌آیند و در نهایت رفتار فرد را در جامعه تعیین می‌کنند و به عنوان اخلاق و هویت کودکان اجتماعی مد نظر قرار می‌گیرد. براین اساس اخلاق و هویت کودکان اجتماعی، حوزه‌ای از فرهنگ عمومی یک جامعه را تشکیل می‌دهد که شامل عقاید، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی جامعه محسوب می‌شود. فرهنگ عمومی خود عبارت است از مجموعه پاسخی که هر جامعه برای مسائل گوناگون پیدا می‌کند؛ که مبتنی بر تجربه نسل‌های گذشته است یا از طریق دستیابی به توانایی‌ها و ذخیره‌های تازه، حاصل آمده است. به عبارت دیگر فرهنگ عمومی عبارت است از اندیشه‌ها و معرفت مشترک یک جامعه که تحت تاثیر عناصر مختلفی نظیر جهان بینی، ارزش‌ها، گرایش‌ها، کنش‌ها، نمادها و تکنولوژی قرار می‌گیرد امروزه مسائل مربوط به فضای مجازی و اثرات آن بر اخلاق و هویت کودکان اجتماعی در جامعه ما نسبت به سایر حوزه‌های دیگر حجم درخوری از پژوهش‌ها و گفتمان‌ها را به خود اختصاص داده است، بنابراین تنوع و حجم پژوهش‌ها در این حوزه نشانگر اهمیت و ضرورتی است که جامعه دچار آن می‌باشد. در این راستا اخلاق و هویت کودکان در جامعه ایران حائز اهمیت فراوان است این ضرورت از آنجا ناشی می‌شود که در ایران امروز روایت کلان یا عمده‌ای درباره وضعیت اخلاق و هویت کودکان وجود دارد مبنی بر این که آن را در شرایط کاملاً بحرانی و در معرض فرو پاشی، اضمحلال و از دست رفتن می‌دانند. (حاجیان، ۱۳۹۳: ۱۲). در واقع اخلاق و هویت کودکان و فرهنگ یکی از ستون‌های اصلی زیربنای کشور ما می‌باشد. لذا با توجه به اهمیت مقوله فرهنگ در جامعه ایران و از طرفی تهدیدات و فرصت‌های موجود در فضای مجازی بر آن شدید تا مسئله اخلاق و هویت کودکان در فضای مجازی و آثار آن را در غالب یک پژوهش علمی-مورد مطالعه قرار دهیم.

تعریف و مولفه‌های اخلاق و هویت کودکان اجتماعی:

اخلاق و هویت کودکان اجتماعی: آنچه که در زبان جامعه شناسی به عنوان اخلاق و هویت کودکان و یا اخلاق و هویت کودکان اجتماعی شناخته می‌شود همان چیزی است که تحت عنوان جامعه پذیری در فرآیند درونی شدن عقاید، ارزش‌ها و هنجارها و یگانگی فرد با فرهنگ و جامعه از آن بحث می‌شود. لذا این قواعد رفتار مجموعه‌ای از عقاید ارزش‌ها و هنجارهایی هستند که نسبت به فرد اموری بیرونی و مستقل تلقی می‌شود. و در جریان جامعه پذیری برای او درونی می‌شود و به صورت

جزئی از شخصیت او در می‌آیند و در نهایت رفتار فرد را در جامعه تعیین می‌کنند و به عنوان اخلاق و هویت کودکان اجتماعی محسوب می‌شود (خوشفر، ۱۳۸۷: ۲).

تعهد و مسئولیت اجتماعی: مسئولیت پذیری اجتماعی به احساس تعهد و رفتار مسئولانه‌ایی که افراد به عنوان کنشگران اجتماعی در قالب خود (شهروند). نسبت به جامعه و ارزش‌های جمعی آن در ابعاد گوناگون اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی داشته یا دارند، دلالت می‌کند (میلر^۱، ۲۰۰۴: ۲۴۵-۲۳۴). تعهد و مسئولیتی که فرد نسبت به خودش (عقاید، ارزش‌ها، وظایف شغلی و خانواده دارد (بلونکت^۲، ۲۰۰۳).

همدلی^۳ اجتماعی: همدلی به معنی با دیگری حس کردن است. همدلی کردن با کسی یعنی احساس او را درک کردن فرآیندی که حکایت از حس مشترک و رابطه عمیق انسانها با یکدیگر است که این لازمه یک رابطه سالم با انسانها می‌باشد (ساروخانی، ۱۳۷۸: ۹).

همدلی یک صفت و خصوصیت برای انسان محسوب می‌شود و بررسی انسان به عنوان موجود اجتماعی جز با دیدی متناسب با زندگی اجتماعی و ارتباط او با دیگران میسر نمی‌باشد ایجاد همدلی و درک، انسان را در شبکه ارتباطی بسیار وسیع از وابستگی متقابل بین انسانها قرار می‌دهد و شرط شکوفایی شخصیت اجتماعی او می‌شود (کراوس، ۱۳۷۷: ۳۳).

نوع دوستی^۴: نوعی رفتار است که بواسطه آن شخص رفع نیازهای دیگران را در اولویت قرار می‌دهد. دیگر خواهی در نهایت به فحاشی خویشتن منجر می‌شود همانند ایثارگری‌های دوران جنگ. نعدوستی را غالباً معادل با مدد رسانی می‌دانند اما این دو واژه در همه حال مترادف با یکدیگر نمی‌باشند علاوه بر توجه به دیگران، اصطلاح نعدوستی به معنای یاری رساندن مورد تجدید نظر قرار گرفته است (فرو^۵، ۱۹۵۴).

فرب و دروغ: دروغ یعنی اخبار از چیزی به خلاف آنچه در واقع است یا بطور خلاصه خبر خلاف واقع (یحیی بن عدی، ۱۹، طبرسی، ۲۷). کانت^۶ آن را به زبان چیزی گفتن و در دل چیزی دیگر داشتن می‌داند آگوستین، دروغ یعنی دادن خبری که متکلم باور به نادرستی اش دارد- به شخص دیگر با این قصد که او باور کند آن خبر درست است (ماهون^۷، ۲۰۰۶).

سرمایه اجتماعی: پاتنام محور اصلی در بحث سرمایه اجتماعی را ارزش‌های حاصله از شبکه‌های اجتماعی می‌داند، این ارزش‌ها جمعی است، مردم با آن آشنا هستند و تمایل دارند در روابط اجتماعی آنها را به ظهور رسانده و در تعاملات آنها را به کار گیرند. سرمایه اجتماعی فقط شامل احساسات گرم و عاطفی نیست بلکه گستره وسیعی از اختیارات خاص کیفی را شامل می‌شود مفهوم سرمایه اجتماعی برای کلمن، وسیله‌ای جهت تبیین نحوه همکاری و تعاون افراد با یکدیگر است. از نظر وی سرمایه اجتماعی یک منبع است زیرا متضمن شبکه‌های مبتنی بر اعتماد و ارزش‌های مشترک می‌باشد و در مقاله‌ای سرمایه اجتماعی را منبعی مفید تعریف می‌کند که از طریق اتصالات اجتماعی برای کنشگر قابل استفاده است و در جایی دیگر آن را یک کالای عمومی می‌نامد (فیلد، ۱۳۸۸).

اعتماد اجتماعی: آنتونی گیدنز اعتماد را به عنوان اطمینان یا اتکا به نوعی کیفیت، یا صفت و یا اطمینان به حقیقت عبارت یا گفته‌ای توصیف می‌کند. به اعتقاد وی اعتماد نوع خاصی از اطمینان است و چیزی یکسره متفاوت از آن نیست (گیدنز، ۱۳۸۴: ۳۷). تالکوت پارسونز عامل ایجاد اتحاد و انسجام اجتماعی و ثبات و نظم را اعتماد می‌داند به عقیده وی اعتماد، این باور را در افراد ایجاد می‌کند که دیگران به منظور دستیابی به یک موقعیت گروهی از منافع شخصی دست می‌کشند. "وی نظام منسجم را نظامی می‌داند که بتوان به عاملان آن در انجام وظایفشان اعتماد کرد که این امر خود به پایداری و نظم سیستم اجتماعی کمک می‌کند" (انعام، ۱۳۸۰: ۲۵).

1 Miller
2 Blunket
3 Empathy
4 Altruism
5 Freud
6 Kant
7 Mahon

انزوای اجتماعی: انزوای اجتماعی وضعیتی است که در آن شخص فاقد پیوندهای کافی جهت جذب حمایت و منابع اجتماعی است (ساروخانی، ۱۳۸۲).

مشارکت اجتماعی: مشارکت را می‌توان فرآیند سازمان یافته‌ای دانست که افراد جامعه به صورت آگاهانه، داوطلبانه و جمعی با در نظر داشتن هدف‌های معین و مشخص، که منجر به سهیم شدن در منابع قدرت می‌گردد، تعریف کرد (ازکیا، غفاری، ۱۳۸۰: ۱۶-۱۵).

هویت اجتماعی: به معنی چه کسی بودن از نیاز طبیعی انسان به شناخته شدن و معرفی شدن به چیزی یا جایی نشأت می‌گیرد. این احساس نیاز به تعلق نیازی ذاتی و اساسی است که در هر فرد وجود دارد از دیدگاه روانکاوانه، هر شخصی در زندگی خود پیوسته تجربیاتی می‌اندوزد و بر هسته‌ی اصلی شخصیت خود لایه‌های جدید می‌افزاید، چنان که افزایش و تثبیت این لایه‌ها سبب شکل‌گیری هویت آدمی می‌شود (حاجیان، ۱۳۹۳: ۱۹۵).

عزت نفس: نیاز به احترام به خود یا عزت نفس نیاز به کسب موفقیت و تأیید یا نیاز به ایجاد تصور مثبت درباره‌ی خود و دیگران است و اینکه دیگران او را فردی قابل احترام بدانند عزت نفس چیزی است که شخص درباره‌ی خود فکر می‌کند. به عبارتی دیگر، چگونگی ارزیابی شخص از خودپنداره می‌باشد (بورگر^۸، ۲۰۰۶).

دیدگاه روانشناسان در خصوص کاربران فضای مجازی:

اساساً یکی از کاربردهای اصلی شبکه‌های مجازی، برقراری ارتباط اجتماعی با دیگران است. ارتباط در فضای مجازی، عموماً بر متن استوار است و بنابراین، از نشانه‌های بصری و شنیداری در تعامل‌های رودررو بی‌بهره است. بسیاری از روان‌شناسان این نگرانی را داشته‌اند که آسانی ارتباط‌های اینترنتی، چه بسا افراد را وادارد تا زمان بیشتری را به تنهایی بگذرانند؛ و با غریبه‌ها صحبت کنند و ارتباط سطحی برقرار سازند و این کارها را به قیمت از دست دادن گفتگوهای رودررو و ارتباط‌های فامیلی و دوستانه انجام دهند. پژوهشگران معتقدند که استفاده‌ی فزاینده از اینترنت با کاهش ارتباط خانوادگی و شرکت در محافل اجتماعی محلی همراه است. که کاهش ارتباطات، به انزوای اجتماعی آنان منجر شده است. به گفته برخی صاحب نظران «واقعیت مجازی ایده آل و فضای سایبر باید توانایی این را داشته باشد که کاربر را به فراسوی واقعیت دنیای واقعی ببرد.» در نتیجه «فضای واقعی به پس زمینه رانده می‌شود و مجاز اهمیت می‌یابد.» حال آنکه تعاملات انسانی، همدردی‌ها و خیر خواهی‌ها، گفتگوی چهره به چهره نیازهای انسانی هستند که فقط در دنیای حقیقی حاصل می‌گردند. حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی، این موقعیت را فراهم می‌کند که افراد بتوانند به تنهایی اما در کنار هم، دست به کنش‌هایی بزنند که تا حد زیادی فردی است و به تنهایی صورت می‌گیرد، اما ضمناً به همراه دیگران و به طور دسته جمعی انجام می‌شود؛ بدون آنکه تنهایی هیچ کس خدشه دار شود. در واقع چنین به نظر می‌رسد که شبکه‌های اجتماعی در بسیاری از مواقع و برای این گروه از اعضایش به عنوان فضایی جمعی و محیطی برای بودن افراد در کنار هم به کار گرفته نمی‌شود. بلکه بیشتر، فضایی است برای پرداختن به «خود» است. به عبارت دیگر حضور در شبکه‌های مجازی توسط اینگونه افراد با تنها بودن اما در کنار یکدیگر بودن همراه است؛ نوعی تنهایی که می‌توان آن را «تنهایی جمعی» نامید.

نتایج پژوهش یانگ (۱۹۹۷). در این زمینه نشان داد که یکی از دلایل مهم اعتیاد به اینترنت در افرادی که روابط عمومی کمتری دارند، به دست آوردن حمایت‌های اجتماعی است. حمایت اجتماعی با ارتباط‌های اینترنتی زودتر و آسان تر به دست می‌آید. با ورود به شبکه‌های اجتماعی و به ویژه «اتاق‌های گپ» نوعی آشنایی و همدلی یا همدردی میان کاربران، پدید می‌آید که دارای ارزش‌ها، معیارها، زبان، نشانه‌ها و نوآوری‌های ویژه‌ای است و همگان با این هنجارها هم‌نوا می‌کنند. در این فضا، بسیاری از اطلاعات شخصی، میان افراد رد و بدل می‌شود، بدون اینکه احساس ترس، طرد شدن و در معرض داوری بودن وجود داشته باشد. ایجاد این نوع ارتباط، در پیدایش احساس حمایت اجتماعی موثر است.

رویکرد روانی شبکه‌های اجتماعی:

آسیب‌های روانی شبکه‌های اجتماعی در چهار دسته تقسیم بندی می‌شوند:

⁸ Burger

- کاهش احساسات: اغلب ارتباطات در این فضا نوشتاری است و کیفیت ارتباط در فضای واقعی را ندارد و از احساس کمتری برخوردار است. این موضوع از آنجا اهمیت دارد که یک نوشته ممکن است حق مطلب را ادا کند اما به هیچ وجه نمی تواند احساس افراد را در جریان کنش متقابل منتقل کند.

- متن گرایی: با وجود امکانات چند رسانه‌ای موجود در فضای مجازی، قسمت بزرگی از ارتباطات در فضای مجازی را ارتباطات متنی تشکیل می‌دهد و ارتباط متنی می‌تواند شکل جدیدی از هویت مجازی را شکل دهد.

- انعطاف پذیری هویتی: افراد در فضای مجازی می‌توانند چهره‌ها و بازنمایی‌های متفاوتی از خود ارائه دهند.

- دریافت‌های جایگزین: در ارتباطات مجازی می‌توان دیوارها را شکست و به حوزه خصوصی دیگران وارد شد و حرف‌هایی را که افراد حاضر نیستند در ارتباط چهره به چهره بگویند، می‌گویند (ابراهیم حسن^۹، ۲۰۱۰).

برایان دی لودر و لیت کیبل (۲۰۰۱). معتقدند: فن آوری‌های جدید ارتباطی، به همراه فرآیند جهانی شدن و حرکت سریع سرمایه، موجب ناامنی اخلاق و هویت کودکانی، اجتماعی و فرهنگی در جهان و به خصوص کشورهای پیشرفته شده اند. فن آوری اطلاعات در شیوه افعال و اقدامات روزمره ما تاثیر می‌گذارد برخی از مفاهیمی که در حوزه اخلاق و هویت کودکان، کاربردی خاص داشته‌اند با پیشرفت فناوری اطلاعات دچار مشکلاتی شده‌اند که از آن جمله می‌توان به حریم خصوصی (احترام به حقوق دیگران، امانتداری)، آزادی‌های اساسی و مفهوم مسئولیت اجتماعی و اخلاق و هویت کودکانی، هویت‌های مجازی اشاره نمود در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات، اشخاص با هویت‌های مجازی در فضای الکترونیکی حاضر می‌شوند و به تبادل اطلاعات درست یا اشتباه می‌پردازند و گاهی غافل می‌شوند که ممکن است با کسی ارتباط داشته باشند که هویتی کاملاً مخالف با آنچه نشان داده است دارد این یک هویت مجازی است اما این هویت مجازی می‌تواند در راستای پیشبرد اهدافی شوم و ضد اخلاق و هویت کودکانی قرار گیرد.

بازرترین مصداق ظهور ناهنجاری‌های اخلاق و هویت کودکان فناوری اطلاعات، استفاده نادرست و مهار نشده کودکان و نوجوانان از شبکه اجتماعی است. شبکه‌های اجتماعی می‌توانند کانون شکل‌گیری گروه‌های فریبکار و هنجارشکن باشند به علت عدم امکان شناسایی هویت واقعی اعضا و نیز عدم امکان کنترل محتوای تولید شده توسط کاربران شبکه‌های اجتماعی، یکی از مهمترین پیامدهای منفی این شبکه‌ها، شکل‌گیری و ترویج سریع شایعات و اخبار کذبی خواهد بود که توسط برخی از اعضای این شبکه‌ها و با اهداف خاص و غالباً سیاسی منتشر می‌شود. امروزه شبکه‌های اجتماعی هویت یابی نسل جوان را در ابعاد فکری و اخلاق و هویت کودکانی تحت تأثیر قرار داده و موجب اعتیاد نو و مدرن شده و بدین وسیله زمینه‌های آسیب اجتماعی و اخلاق و هویت کودکانی را فراهم آورده است. سودجویان از طریق اینترنت به راحتی کالای خود را تبلیغ می‌کنند، خبرهای دروغین را برای جوامع می‌فرستند، ابهت فرهنگی و اخلاق و هویت کودکانی خانواده‌ها را می‌شکنند و زمینه‌های آشفته‌گی هویت را برای جوانان فراهم می‌کنند. به باور باومن^{۱۰}، رابطه‌های اینترنتی به دلیل ماهیت مجازی و دروغین و تضعیف مفاهیم سنتی وفاداری و عشق واقعی، به شدت زندگی بشریت را تهدید می‌کنند. در فضای مجازی بازی‌ها عمدتاً به صورت انفرادی صورت می‌گیرند و مشارکت، هم‌اندیشی و کار گروهی که از ویژگی‌های سازنده متعارف به شمار می‌آید در بازی‌ها، کمتر به چشم می‌خورد چه در این بازی‌ها از مواجهه ی رو در رو، ارتباط نگاهی و تعاملات انسانی خبری نیست. از این رو، رفته رفته مشارکت افراد به ویژه کودکان و نوجوانان در فعالیت‌های اجتماعی کاهش یابد و انزواطلبی، درونگرایی و کاهش ارتباطات اجتماعی به طور مشهود پدیدار می‌شود (سابرامانیام^{۱۱} و همکارانش، ۲۰۰۰).

امروزه اینترنت در زندگی اجتماعی، جای دوستان و نزدیکان را گرفته و در حقیقت جایگزین روابط دوستانه و فامیلی شده است. افرادی که ساعت‌ها وقت خود را در سایت‌های اینترنتی می‌گذرانند بسیاری از ارزش‌های اجتماعی را زیر پا می‌نهند. چرا که فرد دیگر فعالیت‌های اجتماعی خود را کنار گذاشته و به فعالیت‌های فردی روی می‌آورد. نتایج پژوهش شاندرز نشان داد که

⁹ Abraham Hassanien

¹⁰ Bauman

¹¹ Subrahmanyam

استفاده زیاد از اینترنت با پیوند ضعیف اجتماعی مرتبط است. برعکس کاربرانی که از اینترنت کمتر استفاده می‌کنند، به طور قابل ملاحظه‌ای با والدین و دوستانشان ارتباط بیشتری دارند (صیوری خسروشاهی، ۱۳۸۶).

رویکردهای سازنده به فن آوری‌های اطلاعاتی:

فن آوری‌های اطلاعاتی، گذشته از تسهیلات و خدمات اطلاعاتی و ارتباطاتی، می‌توانند تاثیرات سازنده‌ای بر سلامت روان، کارکردهای شناختی و یا فعالیت‌های اجتماعی داشته باشند. برای نمونه آتول^{۱۲} و همکاران نشان دادند که استفاده از رایانه در خانه بر مهارت‌های شناختی تاثیر مثبت دارد. همچنین، استفاده از رایانه برای بازی نه تنها به سرگرمی و تفریح کاربران کمک می‌کند بلکه باعث هماهنگی چشم و دست، کمک به سرعت و قدرت تکلم، تقویت یادگیری از طریق مشاهده و کمک به رشد ذهنی کودکان می‌شود.

کرات^{۱۳} (۲۰۰۲) پارک^{۱۴} (۱۹۹۸) معتقد است اینترنت نیز می‌تواند بر سلامت روانی و اجتماعی فرد تاثیر مثبت داشته باشد. برای نمونه، نتایج تحقیقات حاکی از تاثیر مثبت اینترنت بر افزایش حمایت اجتماعی به واسطه تسهیل ارتباط با دوستان یا شکل گیری روابط جدید است.

آمی چی (۲۰۰۶) وای بارا (۲۰۰۵) براین باور هستند که اینترنت فضایی را برای تعامل اجتماعی پدید می‌آورد که در آن نیازی به مهارت‌های اجتماعی لازم برای تعاملات بین فردی وجود ندارد که به ویژه برای نوجوانان گوشه گیر مفید است. کمپل^{۱۵} (۲۰۰۶): که ناشناس بودن و نبود ارتباط رو در رو در اینترنت می‌تواند پناهگاهی امن را برای جبران کمبود تعاملات اجتماعی در زندگی واقعی فراهم کند.

پارک (۱۹۹۸): براین باور هستند که رابطه‌های مجازی می‌تواند سازنده، آموزنده و کم خطر باشد و زمینه را برای همگرایی، درک و وابستگی متقابل، پیش بینی پذیر، تعهد و تمایل برای روابط نزدیک تر فراهم سازد.

دسته‌بندی آسیب‌های فضای مجازی:

هنگامی که افراد در درجه نخست به فعالیت‌های غیراجتماعی اینترنتی سرگرم شوند، غرق شدن در آن حتی بیشتر از تلویزیون می‌تواند آنها را از اجتماع، مشارکت سازمانی و زندگی خانوادگی باز دارد در مقابل وقتی افراد برای ارتباط و هماهنگی با دوستان، خویشان از اینترنت استفاده می‌کنند اینترنت به ابزاری برای شکل گیری و حفظ سرمایه اجتماعی تبدیل می‌شود (ولمن، همپتون، فلاح زاده، ۱۹۹۸). از این رو نکات تحلیلی زیر را می‌توان از خلال نظریات مختلف استنباط نمود.

۱- اینترنت؛ عدم تعهد اجتماعی و مسئولیت گریزی:

اینترنت در عین اینکه برخی از انواع همبستگی اجتماعی که بر مبنای پیوندهای محل کار، همسایگی و خویشاوندی بدون واسطه استوار شده را از بین می‌برد، باعث ارتقای روابط موقتی، و سستتر تعهد اجتماعی می‌شود. بنابراین اینترنت، صرفاً وسیله‌ای برای اطلاع رسانی نیست بلکه بر سایر جنبه‌های سرمایه اجتماعی از جمله کاهش تعهد اجتماعی تاثیر دارد (دهقانی، حیدری، ۱۳۸۹). تحقیقات در آمریکا نشان می‌دهد که به ترتیب روزنامه، اینترنت و تلویزیون منابع معتبر برای مخاطبان هستند، در حالی که در ایران به ترتیب تلویزیون، اینترنت و روزنامه‌های کشور منابع معتبر برای افراد به شمار می‌رود ضمن این که پژوهش‌ها در ایران مشخص نموده که جوانان، اعتماد بیشتری به اخبار اینترنت دارند. این امر حاکی از آن است که در آینده این اعتماد بیشتر خواهد شد (دهقان، ۱۳۸۵). همچنین اعتیاد اینترنتی می‌تواند اختلالاتی در زمینه گسیختگی روابط اجتماعی و مسئولیت گریزی خانوادگی و اجتماعی را در بین جوانان ایجاد نماید (یانگ، ۱۹۹۶؛ کرات، ۱۹۹۸) اعتیاد به گپ اینترنتی باعث بروز مشکلات بسیار از جمله قانون گریزی، مسئولیت گریزی می‌شود (مشایخ^{۱۶}، ۲۰۰۳؛ خوشابی^{۱۷}، ۲۰۰۸).

¹² Attewell

¹³ Kraut

¹⁴ Park

¹⁵ Campbell

¹⁶ Mashayekh

¹⁷ Khushabi

۲- اینترنت؛ همگرایی و همدلی اجتماعی:

نتایج حاکی از آن است که ۱۸۳٪ وابستگی به اینترنت، مهارت همدلی را در افراد کاهش می‌دهد در واقع افرادی که مهارت همدلی در آنان وجود ندارد توانایی درک احساسات و ناراحتی دیگران برایشان معنادار نیست و نمی‌توانند خود را در غم و اندوه دیگران شریک بدانند و در پی کناره‌گیری اجتماعی هستند (کریم‌زاده، سورشجانی، ۱۳۸۹). در برخی از پژوهش‌ها در بررسی اینترنت از منظر روان‌شناسی اجتماعی، فضای مجازی به ایجاد فضای سالمی برای گفتگو، ایجاد رابطه بین کشورها و در نتیجه، کاهش تنش‌های فرهنگی و هم‌گرایی اجتماعی اشاره شده است، که در این حالت، به تعبیر لرنر در جوامع انسانی، پدیده‌ای به نام «همدلی» شکل می‌گیرد (شجاعی، ۱۳۸۷).

۳- اینترنت و کاهش عواطف اجتماعی، دگرخواهی:

براساس یافته‌های موجود افراد با فرو رفتن در دنیای مجازی در ارتباط با دنیای واقعی دچار مشکل شده و مهارت‌های اجتماعی خود را از دست می‌دهند و به طور کلی مردان بیش از زنان و نوجوانان و جوانان بیش از سایرین مستعد مواجهه با این اختلال می‌باشند. از سویی استفاده بیشتر از اینترنت با پی‌آمد کاهش کنش اجتماعی همراه بوده و با عقب‌نشینی از زندگی واقعی عجین بوده و جایگزین روابط قدرتمند اجتماعی شده علاوه بر این جوامع مجازی می‌تواند پاسخگوی بسیاری از نیازهای اساسی انسان امروزی باشد. فضای مجازی مانع رشد عواطف اجتماعی و دگرخواهی شده عواطفی که جز در روابط چهره به چهره رشد نمی‌یابد بنابراین بین اینترنت و اشکال کنش اجتماعی از قبیل خدمات اجتماعی، فرهنگی و تربیت اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد. از این رو کنش‌های واقعی را در نهادهای واقعی که افراد خود را در درون آن بنا می‌کنند باید جستجو کرد. (محمدی جو: ۱۳۹۲). (ضیاحی پور، قنبری: ۱۳۹۱).

۴- اینترنت و فریب و دروغ:

نتایج نشان می‌دهد روابط اینترنتی خیلی اتفاقی و فاقد بازخوردهایی است که در روابط چهره به چهره افراد به دست می‌آورند در واقع اینترنت تعامل را تضعیف و احتمال فریب و دروغ را در بین کاربران تقویت می‌کند (امام‌جمعه‌زاده، صادقی، رهبر: ۱۳۹۲). اینترنت سبک زندگی جوانان از جمله کنش‌های روزمره و نیز روابط اجتماعی آنان را تحت تاثیر قرار داده است (امیرپور و گریوانی: ۱۳۹۲) از این گذشته این تصور که همه در اینترنت دروغ می‌گویند، ممکن است فرد را وادارد که در مقابل این تهدید بالقوه، دست به دروغ‌پردازی بزند (فیوره^{۱۸}، ۲۰۰۴).

۵- اینترنت و عزت نفس اجتماعی:

براساس یافته‌های موجود میان اعتیاد به اینترنت در بین جوانان و عزت نفس اجتماعی و خانوادگی رابطه معناداری وجود دارد به گونه‌ای که نوجوانانی که عزت نفس اجتماعی پایین‌تری دارند نمرات اعتیاد به اینترنت بالایی دارند. (آقا بابایی، باقری، ۱۳۹۰). (امیدبخش، حشمتی، ۱۳۸۷). (ساروخانی، توسلی، عربی‌نژاد، ۱۳۸۷). (کرمی، گلپه: ۱۳۹۰). در زمینه اعتیاد به اینترنت دریافت کسانی که بیش از حد از اینترنت استفاده می‌کنند، تنها، افسرده و بدون عزت نفس هستند در این پژوهش، ۳۸ درصد شرکت‌کنندگان اظهار داشتند که اینترنت بر آنها تاثیر منفی گذاشته است. (رندوانیان، حیری، باقری، عطارزاده، ۱۳۹۲). از ویژگی‌های شخصیتی که می‌توانند به اعتیاد اینترنتی مرتبط باشند می‌توان به کمبود عزت نفس و کمبود مهارت‌های اجتماعی اشاره نمود (آرمسترانگ^{۱۹}، ۲۰۰۰؛ یانگ^{۲۰}، ۲۰۰۷).

۶- اینترنت و هویت اجتماعی (تعلق گروهی):

از جمله متغیرهایی است که در اغلب پژوهش‌ها به عنوان تعلق گروهی و انسجام اجتماعی از آن یاد شده است. در پیمایش (دولت آبادی، جهرمی، ۱۳۹۲). یافته‌ها نشان می‌دهد افرادی که بیشتر در معرض فضای مجازی قرار دارند از همبستگی ملی ضعیف‌تری برخوردار هستند. روابط اینترنتی و هویت خانوادگی آشکار می‌سازد جوانانی که از اینترنت استفاده می‌کنند وقت

¹⁸ Fiore

¹⁹ Armstrong

²⁰ Yang

کمتری را با افراد خانواده می‌گذرانند و در نتیجه تعلقات و ارتباطات عاطفی آنها با اعضای خانواده کمتر می‌شود و در ارتباط با هویت شخصی نشان داد که گروهی که از اینترنت استفاده می‌کنند اعتماد به نفس و خود پنداره ضعیفی داشته و در مجموع هویت شخصی آنها ضعیف‌تر است همچنین استفاده زیاد از اینترنت برای مقاصد آموزشی، تفریحی به خود و محیط اجتماعی و نزدیکان کمتر اهمیت داده شده و در نتیجه هویت آنها دچار اشکال می‌شود شبکه‌های مجازی نوعی بحران هویت را در میان طیف گسترده‌ای از جوانان بوجود آورده و ناهمگونی‌های هویتی را سبب شده به نحوی که تعادل اجتماعی را متاثر نموده است. اینترنت ۶۴٪ از تغییرات (تضعیف یا تقویت). متغیر هویت ملی همزمان تحت تاثیر ۱۳ متغیر قرار دارد که در بین متغیرهای مذکور متغیر میزان واقعیت‌پنداری، محتوای فضای مجازی ۷۸٪ مهارت شناختی مخاطبان از فضای مجازی و انگیزه استفاده از فضای مجازی ۱۸٪-۱۵٪ بیشترین اثر تقویتی و در مقابل متغیرهای میزان اعتماد کنندگی به فضای مجازی ۲۷٪ سبب تضعیف هویت ملی می‌گردد یعنی به ازای هر واحد افزایش یا تقویت میزان اعتماد کنندگی به اندازه ۲۷ واحد و ۲۰ واحد کاهش در گرایش به هویت ملی بوجود می‌آید (ساروخانی، ترکمان، میر محمدی: ۱۳۹۰). (معمار، عدلی پور، خاکسار، ۱۳۹۱). (رنجبر، احمدی پور، ۱۳۸۹). (رفعت جاه، شکوری، ۱۳۹۱). اینترنت در تحقیقات کلدی، فقیه، ۱۳۸۸). نشان داد، هویت‌های فردی و اجتماعی و خانوادگی به دو دلیل تغییراتی نداشته است:

نخست: استواری بیشتر ارزش‌های خانوادگی و فردی است که شاید به سرعت تغییر نکند و میزان دلبستگی فرد به آنها بیشتر از دیگر صور هویت باشد.

دوم: از آنجا که معمولاً در جریان تحولات اجتماعی کل اعضای خانواده تا حدود زیادی دستخوش تغییر ارزش‌ها می‌گردند اختلاف این اعضا با کل خانواده به راحتی دیگر صور هویت قابل ملاحظه نیست. جامعه اطلاعاتی جوامع را با چالش‌هایی همچون نابرابری اجتماعی، تمایزپذیری و هویت‌های سیال روبرو ساخته، در پیمایش (فکوهی، عیاری، آذرنوش، ۱۳۸۹). یافته‌ها حاکی از آن است که در گستره بی حد و مرز فضای مجازی مرزهای هویت قومی نه فقط از میان نرفته بلکه امکان تجلی بسیار بیشتری یافته‌اند چرا که اینترنت عرصه‌ای است که انواع هویت‌های خود را از سکون و انزوا بیرون کشیده و به آنها مجال هر چه بیشتر شناختن را می‌دهد (ساروخانی، کوثری، رضایی قادی، ۱۳۹۱). نشان می‌دهند که میزان و نوع استفاده از اینترنت تغییراتی را در ابعاد هویتی کاربران ایجاد کرده به طوری که باعث تضعیف هویت فردی می‌گردد همچنین استفاده از آن، تقویت قومی را بدنبال دارد و از سویی هویت ملی را کمرنگ می‌کند

در پژوهش حاجیانی، قنبری؛ نتایج حاکی از آن است که صرف عضویت و حضور در شبکه‌های مجازی تاثیر بنیادی بر هویت‌های سنتی ندارد به تعبیری دیگر باید گفت که اساساً برخورداری از تکنولوژی‌های ارتباطی تاثیری بر گرایش‌های سنتی و هویتی کنشگران ندارد بلکه این تغییرت هویتی منشاء و خاستگاه اساسی تری دارند.

۷- اینترنت؛ سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن:

یافته‌های تجربی در مورد سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که روابط اینترنتی، سرمایه اجتماعی را افزایش می‌دهد (منتظر قائم، تانار، ۱۳۸۴). بدین معنا که اینترنت می‌تواند به وسیله وسیله امکانات خود، پیوندهای درون گروه را مستحکم نماید و در نتیجه این پیوند، اعتماد بین اعضا بیشتر می‌شود. در اینصورت می‌توان انتظار داشت که اتحاد بین آنها افزایش یافته و به بیشتر شدن قدرت آن‌ها منجر گردد. با قدرتمند شدن گروه، اعضا می‌توانند روابط اجتماعی خود را افزایش داده و کیفیت آن را بالا ببرند. فضای مجازی به عنوان یک فضای تعاملی اینترنتی، منعکس کننده همان حجم سرمایه اجتماعی افراد در دنیای واقعی است. فضای مجازی، سرمایه اجتماعی را کاهش یا افزایش نمی‌دهد بلکه بازتاب دهنده حجم سرمایه اجتماعی افراد در دنیای واقعی است (موسوی، حدادی، ۱۳۹۰).

در پژوهش (محمدی، نقدی، علیوردی نیا، ۱۳۸۹). بیشترین استفاده پاسخگویان از اینترنت به منظور گفت و گوی اینترنتی (چت). بوده و رابطه‌ای میان استفاده از اینترنت و سرمایه اجتماعی مشاهده نشد و به طور متوسط افرادی که ۳۸ ساعت در هفته را صرف اینترنت می‌کنند معتاد تلقی می‌شوند می‌توان گفت که ۵۰ درصد افراد در این دسته جای می‌گیرند.

۷-۱- اینترنت و اعتماد اجتماعی:

بین اعضای خانواده باید گفت به رغم پیامدهای مثبتی که اینترنت از جمله تعاملات اجتماعی، به روز بودن، افزایش درک اجتماعی، صرفه جویی در زمان را دارد با مقولاتی همچون تعاملات آسیب زا و نقض حریم خصوصی افراد، بی اعتمادی بین همسران که از جمله ملزومات کلیدی و حیات بخش بنای خانواده بوده و با معیارها و ارزش‌ها، قوانین و اهداف کشورمان در تضاد قرار دارد را به دنبال خواهد داشت (سفیری، ذاکری، ۱۳۹۳). (فاضل، رضایی، ولاشایی، ۱۳۹۱).

هم چنین عبور از خط قرمزهای اجتماعی به رواج گفتگو، بیان اسرار و درد دل‌های خصوصی در این فضاها منجر شده که این گونه رابطه‌های مجازی می‌تواند به نقض حریم‌های اخلاق و هویت کودکانی و بی اعتمادی به جنس مخالف را منجر گردد (مینینگ^{۲۱}، ۲۰۰۶).

۷-۲- اینترنت و انزوای اجتماعی یا اجتماع گریزی:

آن دسته از افرادی که استفاده اعتیادی از اینترنت دارند بیشتر دچار انزوا و تنهایی اجتماعی می‌گردند و روز به روز از دایره تعاملات میان فردی و ارتباطات آنها کاسته می‌شود. لذا انزوای اجتماعی در میان پسران بیشتر از دختران است و دختران گرایش بیشتری به گسترش دایره ی تعاملات و ارتباطات میان فردی و اجتماعی خود داشته اند. (نادمی: ۱۳۹۰، تبریزی، هویدا، امیدی، ۱۳۸۹). یکی از کارکردهای اینترنت در جوامع، نشان می‌دهد بیشترین میانگین وابستگی در بین جوانان ۲۴ ساله می‌باشد که ۷۷٪ معتاد به اینترنت هستند که میزان وابستگی پسران ۵۳٪ بیشتر از دختران ۴۵٪ می‌باشد. به سخن دیگر میزان زمان صرف شده جهت استفاده از اینترنت موجب کاهش انزوای اجتماعی به میزان محدود می‌گردد. همچنان اینترنت می‌تواند نقش مکملی در ارتباطات اجتماعی ایفا نماید و به تقویت ارتباطات، وسعت دایره دوستان و ارتباطات بدون محدودیت زمانی و مکانی بیانجامد که منجر به شکلگیری نوع جدیدی از نیازهای اجتماعی می‌شود چرا که، ارتباطات چهره به چهره در فواصل زمانی خاص رخ می‌دهد و اگر از حدی تجاوز نماید نوعی تعدی به زندگی و زمان خصوصی افراد تلقی می‌شوند. (محسنی، دوران، سهرابی، ۱۳۹۲). (رسولی، خواجه نوری، آزاد مجد، ۱۳۹۲). (گنجی، ۱۳۹۰) این در حالی است که در برخی از پژوهش‌ها (ریبیعی، محمد زاده، ۱۳۹۱). نتایج حاکی از آن است، که استفاده از اینترنت ۲۴٪ از تغییرات انزوای اجتماعی را تبیین می‌کند به این معنی که هرچه افراد بیشتر از اینترنت استفاده می‌کنند گرایش بیشتری به خزیدن در دنیای غیر واقعی و تنهایی دارند به عبارت دیگر، استفاده از شبکه‌های اجتماعی یعنی اینترنت، درگیری فرد در دنیای واقعی و اجتماعی را کاهش می‌دهد. میزان استفاده از اینترنت توانسته ۴۸٪ نوع استفاده از اینترنت ۴۶٪ میزان رضایت از اینترنت ۴۲٪ اعتیاد به اینترنت یا استفاده افراطی ۴۳٪ میزان دسترسی ۶۶٪ از تغییرات و نوسانات گرایش به انزوای اجتماعی را تبیین کند. به عبارتی میزان استفاده از اینترنت به نوبه خود منجر به انزوای اجتماعی نمی‌شود، بلکه استفاده افراطی از اینترنت منجر به انزوا و تنهایی اجتماعی می‌شود.

۷-۳- اینترنت و مشارکت اجتماعی:

اینترنت به عنوان رسانه‌های پر مصرف عصر حاضر بر مشارکت اجتماعی جوانان اثرگذار بوده که از پیامدهای آن تخدیر خواننده یا شنونده عادی در اثر سیل محرک رسانه هاست، به گونه‌ای که اینترنت می‌تواند با افزایش میزان استفاده کاربر، توان جوانان را از حالت مشارکت کننده فعال به صورت آگاهی انفعالی تغییر دهد. در واقع استفاده زیاد از اینترنت و گذراندن بخش زیادی از اوقات فراغت با این رسانه برای جوانان حالت تخدیری داشته و با افزایش ارتباطات آنلاین و آفلاین فرصتهایی برای تماس دوستان با هزینه کمتر ارائه می‌کند و روابط دوستان را تقویت می‌کند (باستانی، زمان: ۱۳۹۲).

رابطه چت روم با اخلاق و هویت کودکان اجتماعی:

چت یکی از پر طرفدارترین امکانات اینترنت در ایران است. گسترش سریع کافینت‌ها، در سطح شهرهای ایران را می‌توان نتیجه علاقه جوانان ایرانی به چت دانست (منطقی: ۱۳۸۳). اتاق‌های چت مکان مناسب، ارزان و کم خطری برای گفتگوهای طولانی

²¹ Manning

با جنس مخالف است، چت به جوان ایرانی کمک می‌کند تا با دنیاهای دیگران ارتباط برقرار کند و حس تعامل با غریبه‌هایی را که توان آسیب رساندن به او را ندارند، تجربه کند.

۱- چت و شکل گیری روابط صمیمانه:

میان گمنامی کاربران و شکل گیری روابط صمیمانه در اتاق‌های گفت و گو رابطه مستقیم وجود دارد. که این مساله می‌تواند موجب پدید آمدن ناهنجاری‌های اخلاق و هویت کودکانی و اجتماعی شود. بر اساس نظر سنجی انجام شده طی یک دوره یک ماهه در سال ۱۳۸۴، چت نزد کاربران بیشتر جنبه سرگرمی و تفریح داشته است. در این نظر سنجی مجموعاً تعداد ۳ هزار و ۱۱۸ نفر بازدید کننده شرکت کرده بودند، که ۳۴/۹۴ درصد از آن‌ها برای تفریح . ۲۲/۷۱ درصد از آن‌ها برای دوستیابی استفاده می‌کنند و تنها ۲۱/۳۹ درصد از آنها برای تفریح و ۲۲/۷۱ درصد از کاربران برای تجارت و حل مشکلات خود از چت استفاده می‌کنند (نیک بخش: ۱۳۸۳).

۲- چت و انزوای اجتماعی:

در خصوص استفاده از چت باید گفت که گروه‌های حاشیه‌ای در چت هم می‌توانند به انزوای اجتماعی کشانده شوند. در واقع در اتاق‌های چت با تعداد زیاد کاربران، دلایل روان شناختی می‌تواند فرد را از قرار گرفتن مقابل فضای فکری حاکم باز دارد. (تقوایی، ۱۳۸۴).

۳- چت و ایجاد هویت کاذب:

همچنان که گفته شد چت در بین جوانان از محبوبیت زیادی برخوردار است، این قابلیت می‌تواند تاثیرات هویتی مانند ایجاد هویت مجازی، هویت کاذب و هویت آنی بر روی جوانان داشته باشد و ارزش‌ها و اخلاق و هویت کودکانی اجتماعی جوانان را تحت تاثیر خود قرار دهد. بواسطه پنهان بودن هویت افراد در چت روم‌ها روابط ایجاد شده می‌تواند موجب ایجاد سوء تفاهم و در نتیجه ضربه عاطفی شود و این روابط سرد به دنیای واقعی کشانده شود و آثار زیانباری در بر داشته باشد چت و پیام کوتاه به علت سهولت استفاده و دسترسی توانسته است برقراری ارتباط را آسانتر از پیش نماید در هر حال علیرغم جذابیت‌های ارتباطی از طریق چت نباید از یاد برد که فضای مجازی در عین داشتن تهدیدها و محدودیت‌ها فرصت‌ها و قابلیت‌هایی را به همراه دارد، (رحیمی، تاج آبادی، شعبانی، ۱۳۹۱).

بحث و نتیجه گیری

بی تردید شیوه تعامل انسان‌ها با یکدیگر، همواره از شرایط اجتماعی تبعیت نموده است. این شرایط، در جامعه جهانی امروز با گسترش فن آوری‌های نو، پیامدهای مثبت و منفی را ایجاد نموده و امروزه، بحث اخلاق و هویت کودکان اجتماعی و تاثیر پذیری آن از این پدیده نو ظهور شکل جدی تری به خود گرفته است. پیش از پرداختن به ویژگی‌های نامطلوب فن آوری‌ها، نگاهی به تاثیرات سازنده آن داشته باشیم، چه را که بیم آن می‌رود که انبوه نگرانی‌ها نسبت به تاثیرات مخرب فن آوری‌ها و به ویژه شبکه‌ی اینترنت، ما را به سوی «اهریمنی دانستن»^{۲۲}، آن سوق دهد.

نتیجه فراتحلیل در بررسی پژوهش‌های انجام شده حاکی از آن است که شبکه‌های اجتماعی در کنار همه آثار مثبت خود، که نقش بسیار موثری در توسعه ارتباطات و اطلاعات داشته و توانسته با حضور و بهره گیری از تکنولوژی، آرمان‌های انسان‌ها را توسعه داده و دارای پتانسیل لازم برای توسعه در تمامی ابعاد آموزشی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی است. شبکه‌های اجتماعی زمینه گسترده تر شدن دامنه ارتباطات افرادی که مدت زیادی از هم دور بودند را فراهم ساخته و باعث شده تا آنان ارتباط و معاشرتشان را از سرگیرند. حضور افراد در شبکه‌های اجتماعی، افزایش مشارکت و کنش‌های اجتماعی را در پی داشته که براین اساس هر چه پیوند افراد و اعضا در شبکه‌ها، بیشتر و انبوه تر باشد، همراهی و تعاملات و نزدیکی دیدگاه‌های مشترک، در بین آنها محتمل تر خواهد شد. افزایش قدرت تحلیل و تقویت روحیه انتقادی، شکل گیری و تقویت خرد جمعی، یکی دیگر از کارکردهای مثبت شبکه‌های اجتماعی است که توانسته نیروی تفکر و ذهن کاربران شبکه اجتماعی، را به مدد تعاملات

اجتماعی و بهره گیری از ابزارهای اینترنتی ترکیب و همراه امید و نیرویی عظیم با قدرت پردازشی بالا پدید آورد. فضای مجازی این امکان را فراهم ساخته تا افراد به بیان ایده‌ها به صورت آزادانه فعالیت کنند و با افکار و سلیقه‌های دیگران آشنا شوند به این معنا که شبکه‌های اجتماعی، فضایی برای گفتگوی دو طرفه ایجاد می‌نماید و جریان ارتباطی از حالت یک سو به دو سو تغییر پیدا می‌کند و به این ترتیب کمبودها و محدودیتهای دنیای واقعی را رفع می‌نماید.

شبکه‌های اجتماعی مجازی به رغم آثار مثبتی که داشته و توانسته تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی وسیع و شگرفی را در جوامع انسانی پدید آورد، آثار منفی و تهدید کننده‌های را ایجاد نموده و نقش مخرب آن در برخی از ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی امنیت اخلاق و هویت کودکانی جامعه، را با آسیب‌های جدی روبرو ساخته، که از آن جمله می‌توان به تعاملات آسیب زا، بی اعتمادی و کاهش نعدوستی و خیرخواهی، اشاره نمود، در حال حاضر، زندگی اجتماعی به علت گستردگی فضای مجازی، با مخاطرات و تهدیدهایی مواجه است و در روابط مجازی، چنان چه تعامل بین افراد با بی اعتمادی همراه گردد طبیعتاً هیچ کنش جمعی صورت نمی‌پذیرد بر این اساس می‌توان گفت اعتماد یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی و زمینه ساز همکاری و تعاون میان اعضای جامعه است و کاهش آن می‌تواند زمینه را برای رشد نابسامانی‌ها، بی نظمی‌ها و جرایم و انحرافات اخلاق و هویت کودکانی در جامعه فراهم سازد یکی دیگر از پیامدهای منفی شبکه‌های مجازی بر کاربران وجود بی صداقتی، فریب و دروغ، می‌باشد که بخش مهمی از عدم صداقت و دروغ گویی در فضای مجازی به دلیل تمایل خود کاربران، به پیش گرفتن این روش است و در حقیقت، بسیاری از افراد خودشان، ترجیح می‌دهند شخصیت و واقعیت خود را پنهان کنند و از حقیقت واقعی خود فرار نمایند. ناشناخته بودن در فضای مجازی این امکان را به افراد می‌دهد تا بدون نگرانی هویت خود را مخفی کرده و اقدام به دروغ و فریب دادن دیگران نمایند. عدم توجه و احترام نسبت به حقوق دیگران از دیگر آثار منفی شبکه‌های مجازی است، که به دلیل وجود فضای آزاد و نبود قوانین و مقررات، کاربر بدون فاش شدن هویت خود وارد سایت‌های دیگران شده و براحتمی اطلاعات آنها را دستکاری می‌کند بنابر این دنیای گسترده مجازی که امروزه در دسترس انسان‌ها قرار گرفته است فرصت‌هایی بسیار خطرناک برای انسان‌های غیرمتعهد فراهم آورده است.

کاهش عزت نفس، کم‌رنگ شدن هویت‌های اجتماعی، را می‌توان از دیگر آثار مخرب فضای مجازی نام برد. بر این اساس با توجه به آسیب‌های ذکر شده باید گفت که، تصور آثار و پیامدهای منفی شبکه‌های مجازی، امری بدیهی است. مسئله قابل توجه این است که در کشورهای جهان سوم و در حال توسعه، چون اغلب در زمینه‌های فرهنگی به عنوان کشوری مصرف کننده هستند بعد منفی پدیده‌هایی همچون شبکه‌های اجتماعی و اینترنت و... همیشه نمود بیشتری داشته و از سویی با توجه به پایین بودن سطح فرهنگ عمومی و عدم درک مناسب از به کار گیری این امکانات فضای مجازی به مکانی برای انتشار مطالبی غالباً بی محتوا که اثرات زیان باری برای اخلاق و هویت کودکان اجتماعی داشته لذا افراد به دلیل نبود روابط رو در رو رفتارهایی از خود بروز داده که در فضای واقعی فرد هرگز قادر به انجام آن نمی‌باشد. بنابراین آنچه که مهم است، این است که به جای برخورد سلبی با این مسئله. بررسی و ریشه یابی مشکلات و پیش گرفتن راه حل‌های اصلاحی مسلماً نتایج بهتری در بر خواهد داشت.

بنابراین ضروری است، سیاستگذاران و برنامه ریزان به عنوان بازیگران فعال در عرصه جهانی و با اتخاذ تدابیر لازم، هوشمندانه و به صورت مستمر با رویکرد محققانه به این امر نگاه کرده. و کارکردهای مثبت آن را در جهت پیشرفت و توسعه جوامع مد نظر قرار دهند. از این رو می‌طلبند با شناخت و توجه بیشتر به این مهم در جامعه پذیر کردن افراد و ارائه و انتقال محتوای اخلاق و هویت کودکانی به جامعه به تدوین و برنامه ریزی در جهت کاربرد مثبت آن از سوی جامعه مبادرت نمود، تا بتوان با استفاده از امکانات و فرصت‌های ایجاد شده شرایط تقویت و گسترش اخلاق و هویت کودکان اجتماعی را برای افراد جامعه فراهم نمود به نحوی که افراد قادر باشند، اخلاق و هویت کودکان اجتماعی را خودشان، بیان و تولید نمایند. این فرایند مستلزم نگاه فراملی به این پدیده می‌باشد. تا با استفاده از ظرفیت‌ها و استعدادها موجود در حوزه‌های مختلف، و باز تعریف ارزش‌ها و اصالت‌های ریشه دار اخلاق و هویت کودکان عمومی، ارائه و عرضه آموزه‌های دینی، بدور از هرگونه تعصب جناحی و رفتار سیاسی، به تحکیم و تقویت اخلاق و هویت کودکان اجتماعی پرداخته که این امر می‌تواند ضامن بقاء و تداوم حیات اجتماعی را در جامعه ایران فراهم سازد.

منابع و مراجع فارسی

۱. ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۰). بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی کاشان، نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۷
۲. امام جمعه زاده، جواد؛ صادقی، زهرا؛ محمود اوغلی، رضا؛ رهبر قاضی، محمود. (۱۳۹۲). تحلیل رابطه بین مصرف رسانه‌ای و میزان اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان اصفهان، فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و پنجم، شماره دوم.
۳. امید بخش، محمود؛ حشمتی، امین. (۱۳۷۸). تعامل اجتماعی در جوامع مجازی، شماره ۲۵۲ مجلات تخصصی نور.
۴. امیرپور، مهناز؛ بهرامیان، شفیق. (۱۳۹۲). مبانی کلی نظریه‌های ارتباط جمعی تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
۵. انعام، راحله. (۱۳۸۰). بررسی اعتماد بین شخصی در میان روستاییان شهریار، پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهراء.
۶. آقا بابایی، عزیزالله؛ عبدالهی اسدآبادی، رسول؛ باقری، سهیلا. (۱۳۹۱). بررسی اثرات روانی اجتماعی بازی‌های کامپیوتری بر دانش آموزان.
۷. آلوین، لی، سو. (۱۳۷۸). تغییر اجتماعی و توسعه، ترجمه محمود مظاهری، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی
۸. باستانی، سوسن؛ زمان، لیلا. (۱۳۹۲). تاثیر استفاده از اینترنت و ماهواره بر رفتار اجتماعی جوانان در شهر اصفهان، فصلنامه علمی- پژوهشی جامعه‌شناسی ایران، دوره چهاردهم، شماره ۱.
۹. باقری دولت آبادی، علی؛ زارعیان جهرمی، فرج اله. (۱۳۹۲). تاثیر فضای مجازی بر هویت و همبستگی ملی، فصلنامه علمی- پژوهشی علوم سیاسی: مطالعات راهبردی بسیج، شماره ۶۰.
۱۰. تبریزی، علیرضا؛ هویدا، لادن؛ امیدی، فاطمه. (۱۳۸۹). استغراق در فضای مجازی و عوارض فردی و روانی آن، پژوهش نامه علوم اجتماعی، شماره سوم.
۱۱. تقوایی زحمکش، محمد حسین. (۱۳۸۴). جوانان ایران به چه منظوری از اتاق‌های چت (چت روم). استفاده می‌کنند.
۱۲. حاجیانی، ابراهیم. (۱۳۹۳). جامعه‌شناسی اخلاق و هویت کودکان، تحلیل وضعیت اخلاق و هویت کودکان اجتماعی در جامعه ایران، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
۱۳. حاجیانی، ابراهیم؛ قنبری، علی. (۱۳۹۳). اینترنت (شبکه‌های اجتماعی). و تاثیر آن بر هویت جمعی، سنتی ایرانیان، مرکز تحقیقات فناوری اطلاعات.
۱۴. حداد رنجبر، سمیه؛ احمدی پور، طاهره. (۱۳۹۲). هویت یابی و ابعاد آن در جریان استفاده از فضای مجازی، دانشگاه ولی عصر شیراز.
۱۵. دوچ، مورتون و روبرت کراوس. (۱۳۷۷). نظریه‌ها در روانشناسی اجتماعی، ترجمه مرتضی کتبی، انتشارات دانشگاه تهران
۱۶. دهقان، علیرضا. (۱۳۸۵). روزنامه نگاری الکترونیک: فرصت‌ها و محدودیت‌ها، نشریه جهانی رسانه، شماره ۲.
۱۷. دهقانی، عبدالرحیم؛ حیدری، اله رحم. (۱۳۹۱). بررسی تاثیر استفاده از اینترنت بر سرمایه اجتماعی، کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز.
۱۸. ربیعی، علی؛ محمد زاده، فرشته. (۱۳۹۱). بررسی تاثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال دوم، شماره ششم.
۱۹. رحیمی، محمد؛ تاج آبادی، رضا؛ شعبانی، سمیه. (۱۳۹۱). پیامدها و آثار اینترنت بر برخی از ابعاد هویت اجتماعی جوانان.
۲۰. رسولی، محمدرضا؛ خواجه نوری، نسرين؛ آزاد مجد، افروشه. (۱۳۹۲). بررسی وضعیت اعتیاد به اینترنت در دانش آموزان، رساله کارشناسی ارشد تهران مرکز.
۲۱. رضوانی، مصطفی؛ نادمی، فرح انگیز. (۱۳۹۰). بررسی میزان استفاده از اینترنت و پیامدهای اجتماعی آن در دانشجویان مشهد، رساله کارشناسی ارشد، روانشناسی تربیتی، دانشگاه تهران.
۲۲. رفعت جاه، مریم؛ شکوری، علی. (۱۳۹۱). اینترنت و هویت اجتماعی، دانشکده ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

۲۳. رندوانیان، احمد؛ حیری، مریم؛ باقری، ریحانه؛ عطار زاده، فاطمه. (۱۳۹۲). آسیب‌های فضای مجازی بین دانش آموزان دختر، فصلنامه مطالعات فرهنگ - ارتباطات، شماره بیست و سوم.
۲۴. ساروخانی، باقر. (۱۳۷۸). جامعه شناسی ارتباطات، تهران، اطلاعات.
۲۵. ساروخانی، باقر؛ توسلی، غلامعباس؛ عربی نژاد عزیزه. (۱۳۸۹). تاثیر فضاهای مجازی بر کنش اجتماعی جوانان دانشجوی دختر با تاکید بر اینترنت، پژوهش نامه علوم اجتماعی: شماره اول.
۲۶. ساروخانی، باقر؛ رضایی قادی، خدیجه. (۱۳۸۲). اینترنت و هویت ملی در میان کاربران، فصلنامه فرهنگ ارتباطات، شماره پنجم.
۲۷. ساروخانی، باقر؛ کوثری، مسعود؛ ثقفی، مسعود؛ رضایی، خدیجه (۱۳۹۱). تاثیر اینترنت بر هویت رساله دکتری جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز.
۲۸. سفیری، خدیجه؛ ذاکری همامانه، راضیه. (۱۳۹۳). برساخت مفهوم اعتماد به همسر در فضای مجازی، فصلنامه علمی- پژوهشی زن و جامعه، سال پنجم، شماره ۲.
۲۹. سورشجانی، کریم زاده. (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین وابستگی به اینترنت و مهارت‌های اجتماعی دانشجویان، رساله کارشناسی ارشد، گاهنامه پژوهشی دانشگاه پیام نور چهار محال بختیاری، شماره ششم.
۳۰. شجاعی، محمد صادق. (۱۳۸۷). روان شناسی و آسیب شناسی اینترنت، فصلنامه تخصصی روانشناسی در تعامل با دین، سال اول، شماره اول.
۳۱. صبوری خسروشاهی، حبیب. (۱۳۸۶). بررسی آسیب‌های اجتماعی اینترنت، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی
۳۲. عاملی، سعید رضا. (۱۳۸۹). مطالعات انتقادی استعمار مجازی آمریکا: قدرت نرم و امپراتوری‌های مجازی، تهران: امیر کبیر.
۳۳. فاضل، رضا؛ رضایی، حسین؛ رضانی فر، حدیثه؛ ولاشایی، هاجر. (۱۳۹۱). بررسی تاثیر ارتباط جمعی برون مرزی بر انواع اعتماد، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد، واحد شوشتر، شماره ۲۰.
۳۴. فکوهی، ناصر؛ عیاری، آذرنوش. (۱۳۸۹). اینترنت و هویت در پنج هویت قومی ایرانی، فصلنامه علوم اجتماعی: جهانی رسانه، شماره ۷.
۳۵. کرمی، اکبر؛ امینی گلپه، حمید. (۱۳۹۰). بررسی نقش عزت نفس در اعتیاد به اینترنت
۳۶. گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۴). چشم اندازه‌های جهانی. ترجمه: محمدرضا جلائیپور. تهران: طرح نو.
۳۷. محسنی، منوچهر؛ دوران، بهزاد؛ سهرابی، محمد هادی. (۱۳۸۵). بررسی اثرات استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی کاربران اینترنت، فصلنامه علمی پژوهشی جامعه شناسی ایران شماره ۲۸.
۳۸. محمدی جو، امیر. (۱۳۹۲). نقش اینترنت بر انزوای اجتماعی در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، فصلنامه مطالعات رسانه‌ای شماره ۲۲.
۳۹. محمدی، اکرم؛ نقدی، اسدالله. (۱۳۸۹). بررسی جامعه شناختی رابطه سرمایه اجتماعی و اعتیاد پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه اینترنتی، فصلنامه علمی- تخصصی «پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه».
۴۰. معمار، ثریا؛ عدلی پور، صمد؛ خاکسار، فائزه. (۱۳۹۱). شبکه‌های اجتماعی مجازی و بحران هویت، فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران شماره ۸.
۴۱. منتظر قائم، مهدی؛ تاتار، عبدالعزیز. (۱۳۸۴). اینترنت، سرمایه اجتماعی و گروه‌های خاموش، فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، سال اول، شماره ۴.
۴۲. موسوی، کمالالدین؛ حدادی، فریده. (۱۳۹۰). تحلیل مقایسه‌ای سرمایه اجتماعی در جهان واقعی و جهان مجازی، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه شاهد، مجله جهانی رسانه، دوره ۰ شماره دو.
۴۳. نیکبخش، مرسده. (۱۳۸۳). مطالعه شیوه رفتار افراد در محیط مجازی، شکل گیری روابط صمیمانه در اتاق‌های گپزنی اینترنت، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

منابع و مراجع انگلیسی

1. Armstrong. LY, Phillips JG, Saling LL, Potential determinants of heavier internet usage, *International Journal of Human-Computer Studies* 2000; 53(4): 537-50.
2. Blunkett.H.M. (2003) Respectan responsibility, *Journal of Special Psychology* 237, 47, 96.
3. Burger, J.M. (2006) *Personality*, Kaknüs Publishing, stanbul,
4. Campbell AJ, Cumming SR, Hughes I. Internet use by the socially fearful: addiction or therapy? *Cyberpsychol Behav* 2006; 9(1): 69-81.
5. Fiore AT, Donath J. Online Personals: an Overview. *Proceedings of the Meeting of ACM Computer-Human Interaction*; 2004 Apr 24-29; Vienna, Austria; 2004.
6. Khushabi K. 1341% are chatting with the opposite sex [Online]. 2663; Available from: [URL:http://www.salamatiran.com/NSite/FullStory/?Id=12643 & type=2](http://www.salamatiran.com/NSite/FullStory/?Id=12643&type=2)
7. Kraut R, Patterson M, Lundmark V, Kiesler S, Mukopa dhyay T, Scherlis W. Internet paradox, A social technology that reduces social involvement, an, psychological well-being? *Am Psychol* 1998; 53(9): 1017-31.
8. Manning JC. *The Impact of Internet Pornography on Marriage and the Family: A Review of the Research*. Sexual
9. Mashayekh M, Borjaly A. The relationship between loneliness and Internet use in a group of high school Students, *dv Cogn Sci* 2003; 5(1): 39-44..
10. Miller, Seumas. (2004) *Social Action: A Teleological Account* Published By The press Syndicate of The University of Cambridge.
11. Park MR, Roberts LD. Making Moosic': The Development of Personal Relationships on Line and a Comparison to their Off-Line Counterparts. *Journal of Social and Personal Relationships* 1998; 15(4): 517-37.
12. Subrahmanyam K, Kraut RE, Greenfield PM, Gross EF. The impact of home Computer use on children's activities and development, *Future Child* 2000; 10(2): 123- 44.
13. Yang SC, Tung CJ. Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school, *Computers in Human Behavior* 2007; 23(1): 79-96.